

Archeologienota
Gentbrugge (Gent) – Peter Benoitlaan

Jordi Bruggeman

Bornem
2023

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bv
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteur: Jordi Bruggeman

All-Archeo bv
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2023/12.807/266

© All-Archeo bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek.....	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	8
2.3.3	Werkwijze	10
2.4	Assessmentrapport	14
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	14
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	21
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	31
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	33
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	34
3	Samenvatting.....	36
4	Bibliografie	37
4.1	Publicaties	37
4.2	Websites	37
5	Bijlagen	38
5.1	Archeologische periodes	38

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2023B153

Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Oost-Vlaanderen, Gent, Gentbrugge, Peter Benoitlaan, De Porre

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 107076.61, 190932.71
- 107308.51, 191150.37

Kadastraal plan:

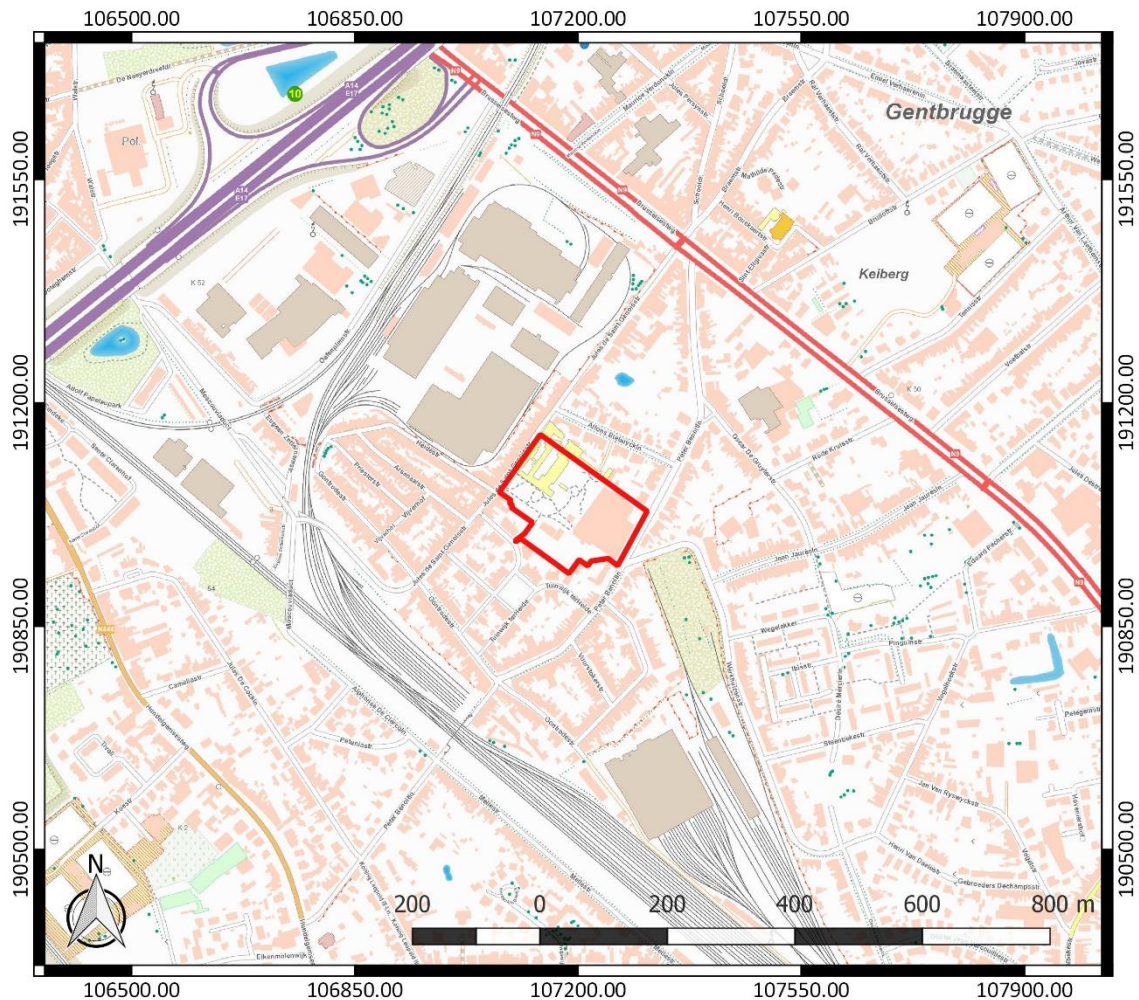

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Gent, Afdeling 23, Gentbrugge afdeling 3, sectie B, nummers 423p2, 430h, 423x2, 423r2; 423y2, 423w2

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 2,754 ha

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 15/02/2023 – 16/11/2023

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, metaaltijden, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, bos, site met walgracht, textiel

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones. Er zijn geen gekende kelders aanwezig binnen het onderzoeksgebied.

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: Slechts binnen een deel van het onderzoek worden in het kader van de omgevingsaanvraag werken gepland. De zone waar werken gepland worden, heeft een oppervlakte van ca. 1,13 ha (Figuur 3). Binnen deze zone blijft een deel van de bestaande bebouwing behouden.

Figuur 3: Kaart met aanduiding van de zone met geplande bodemingrepen (bruin) binnen het onderzoeksterrein (rood), weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

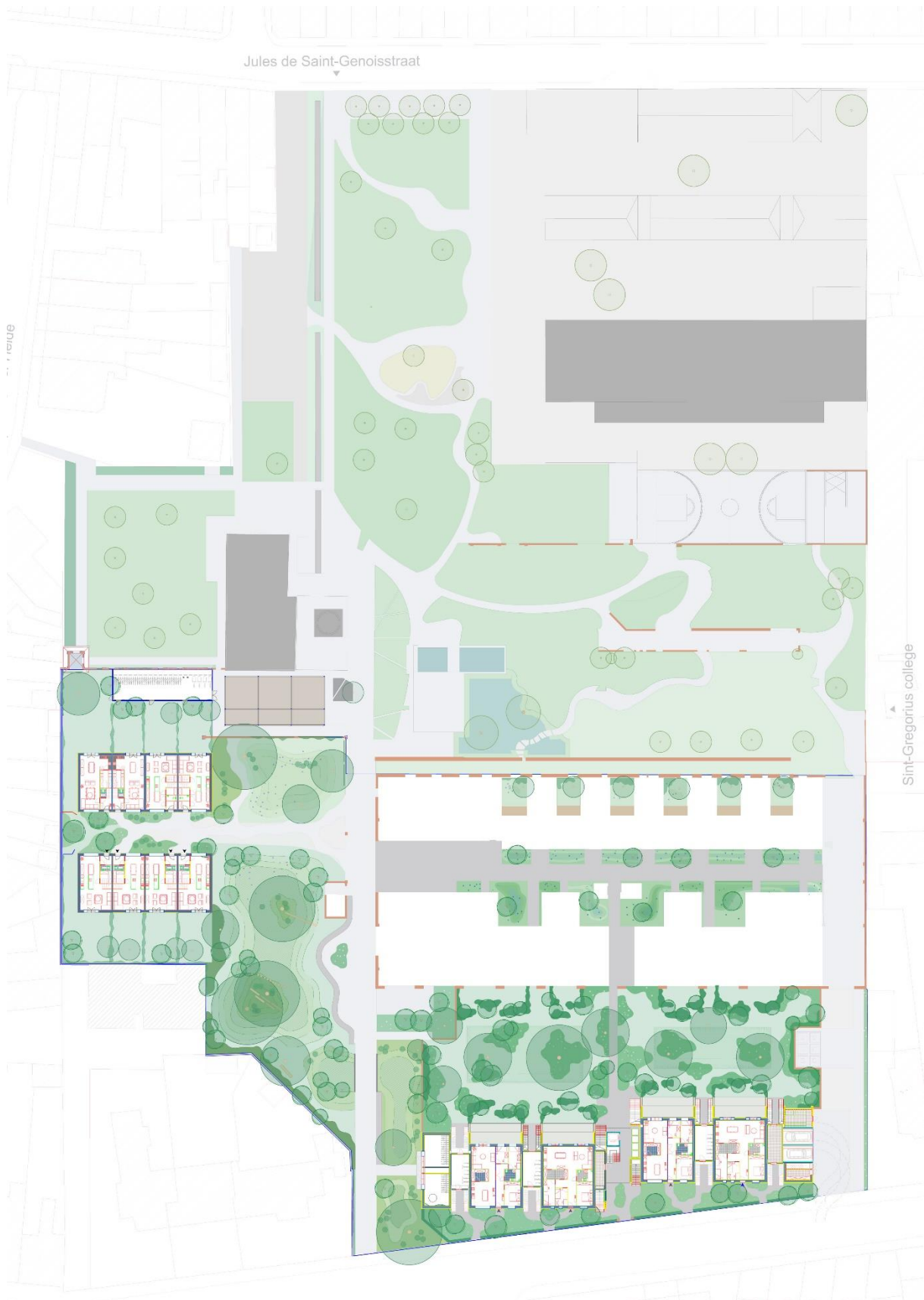
Op het terrein wordt een woonproject voorzien. Met project De Porre wordt de oude gelijknamige textiel fabriek nieuw leven ingeblazen. Daarvoor wordt de bebouwing en verharding in het onderzoeksgebied deels gesloopt. Een deel van de bestaande bebouwing blijft echter ook behouden.

Er worden een 60-tal wooneenheden (zowel appartementen als eengezinswoningen) voorzien. Ook zal een “buurtknoop” worden voorzien waarin verschillende buurtondersteunende functies kunnen worden ondergebracht. Er worden nieuwe waterdoorlatende verhardingen aangelegd. Verder wordt er aan groenaanleg gedaan.

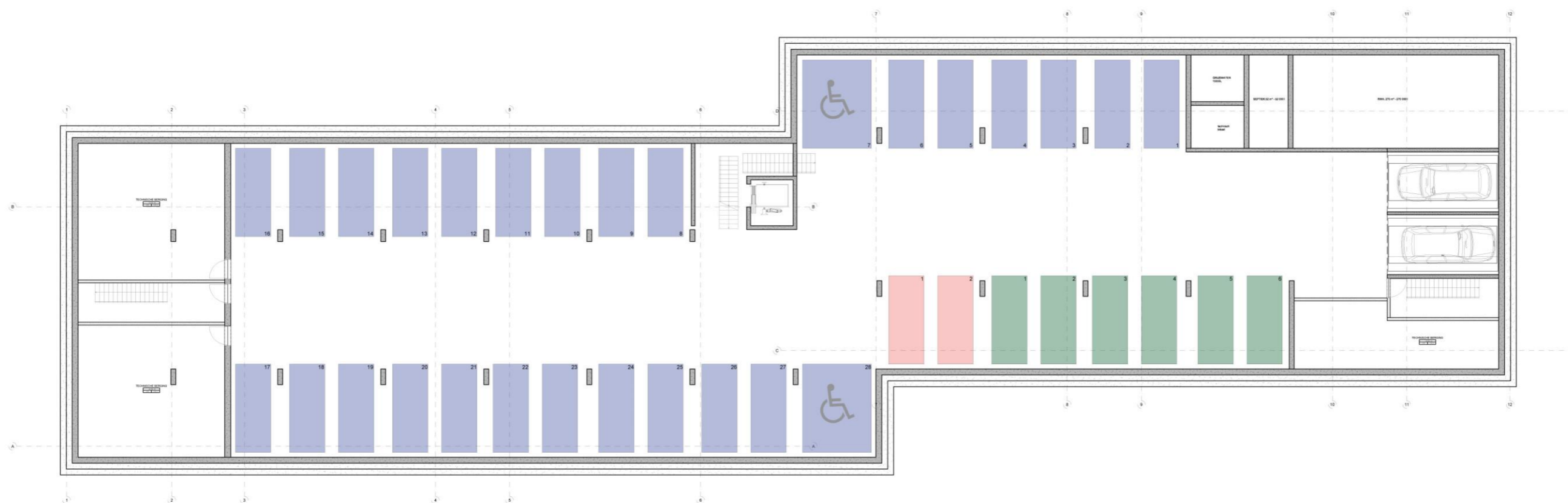
In het zuidoosten wordt onder de woningen een parkeerkelder tot niveau -2 aangelegd (Figuur 5). De uitgraving voor de aanleg van deze kelder zal reiken tot ca. 6,5 à 7 m onder het maaiveld (Figuur 7 en Figuur 8). Bij de niet-onderkelderde gebouwen zal de fundering bestaan uit funderingssleuven en een betonplaat. De betonplaat zal een dikte krijgen van ca. 30 cm. De funderingssleuven zullen uitgegraven worden tot ca. 80 cm onder het huidige maaiveld. De verhardingen rond de gebouwen zal een dikte hebben van ca. 25 cm. De realisatie van de groenzones betekent een verstoring tot een diepte van circa 30 cm onder het huidige maaiveld. Voor de plantputten is dat tot circa 80 cm onder het huidige maaiveld.

De afvoer van regenwater verloopt via regenwaterputten en riolering. Het fecaal water wordt afgevoerd naar septische putten. De regenwaterputten en septische putten zullen een verstoringdiepte van ca. 3,20 m kennen. De RWA-leiding betekent een verstoring tot ca. 3,20 m en de DWA-leiding betekent een verstoring tot ca. 3,48 m. Verder wordt ook nog een pompstation aangelegd tot ca. 4,33 m diep.

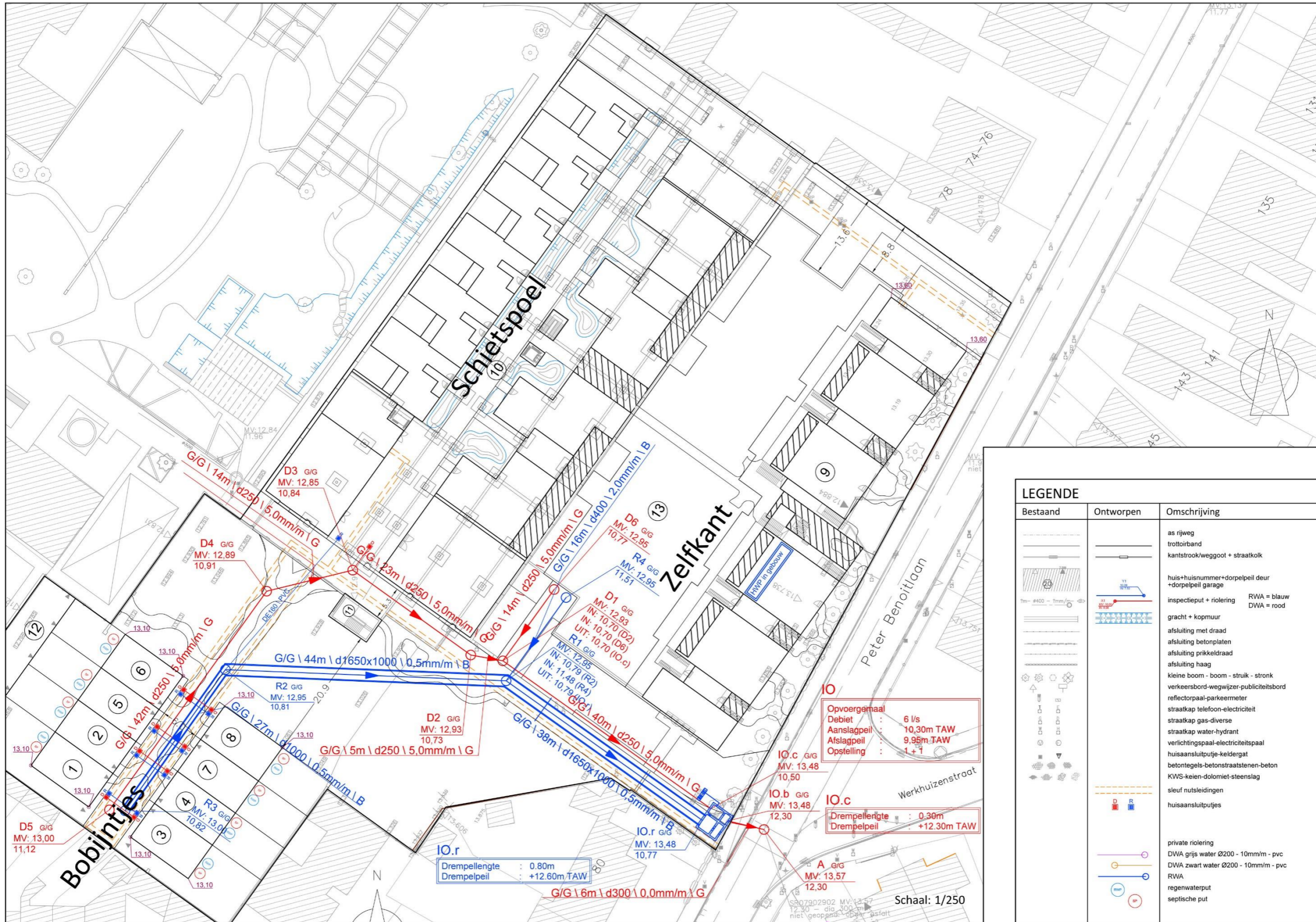
Ondertussen is ook al een BBO ingediend. Volgend jaar wordt een BSP opgemaakt voor sanering. Dit kan een invloed hebben op verder uit te voeren onderzoek. Het BSP heeft voorrang op verder uit te voeren onderzoek.

Figuur 4: Inplantingsplan

Figuur 5: Kelderplan

Figuur 6: Rioleringsplan

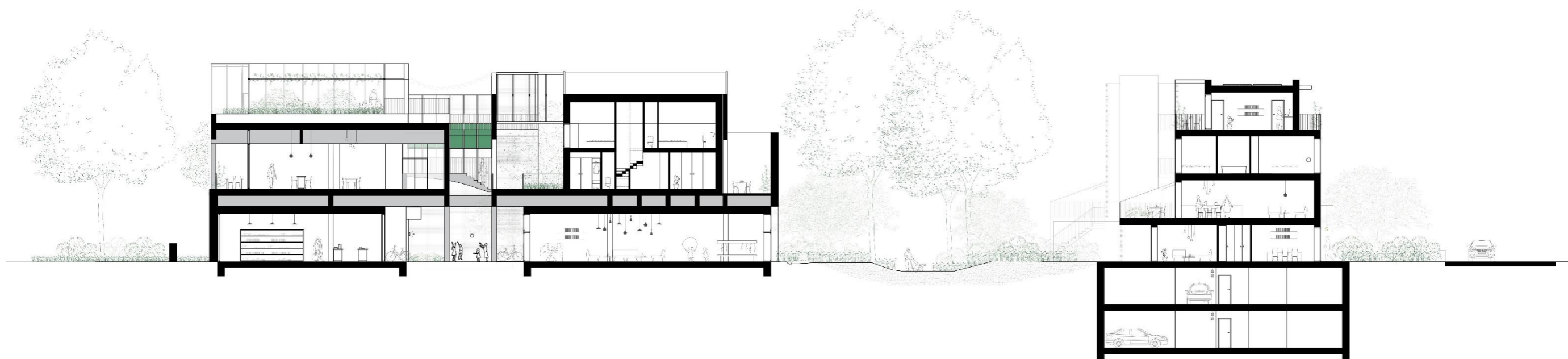
De Porre | 14-02-2022 | A0-formaat

Snede AA'

Schaal 1/100

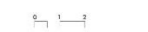
Figuur 7: Snede AA' ontworpen toestand

De Porre | 14-02-2022 | A0-formaat

Snede BB'

Schaal 1/100

Figuur 8: Snede BB' ontworpen toestand

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met het Groot plan van Gent van Jacques Horenbault uit 1619, de Villaretkaart (1745-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) en de Atlas der Buurtwegen (1841) worden vier momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

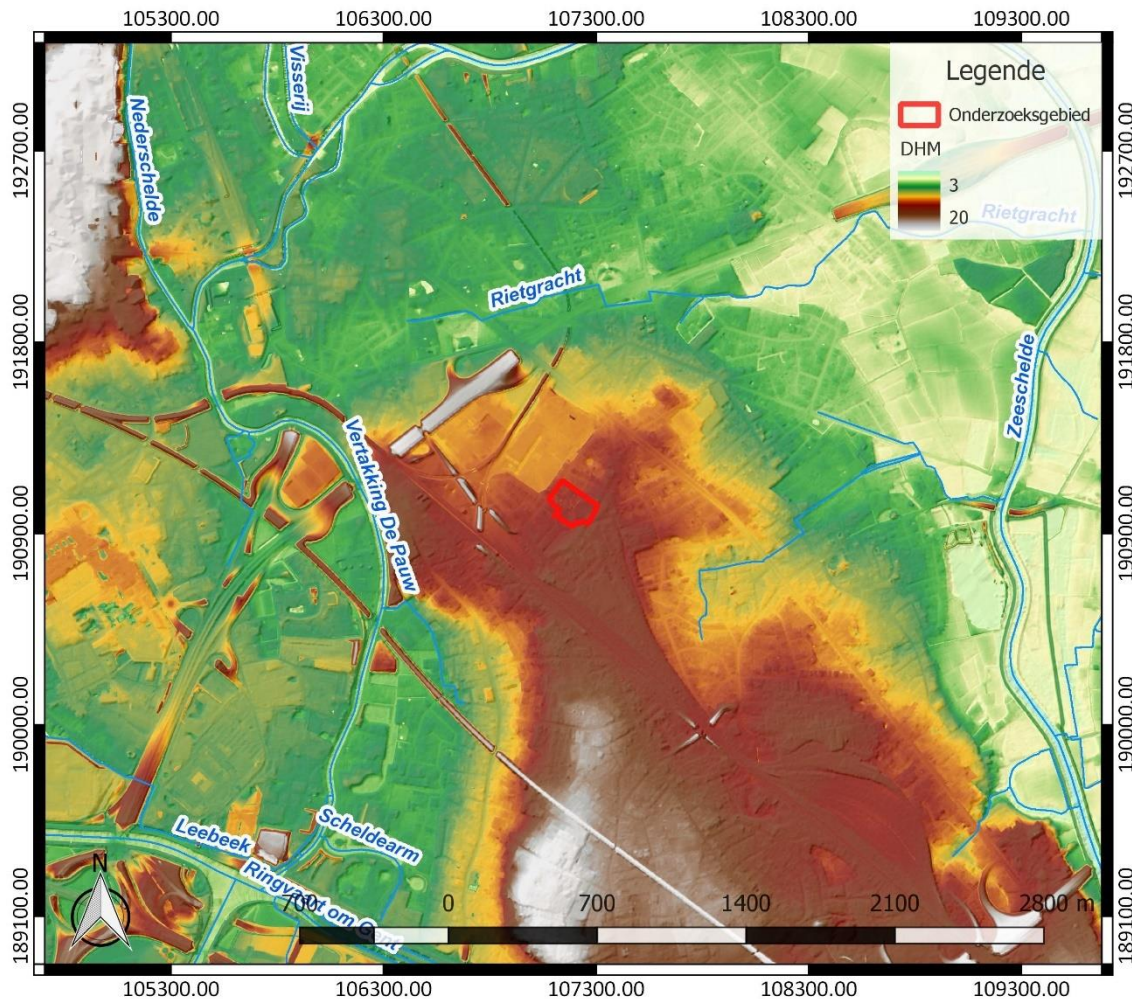
Het onderzoeksgebied is gelegen op ca. 1,8 km ten zuiden van het historische centrum van Gentbrugge, aansluitend bij de Peter Benoitlaan in het zuidoosten en de Jules de Saint-Genoisstraat in het noordwesten (Figuur 9). Verder wordt het onderzoeksgebied omsloten door de Alfons Biebuycklaan in het noordoosten en de Tuinwijk ter Heide in het zuidwesten. Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden. Hydrografisch bevindt het onderzoeksgebied zich op de waterscheiding tussen het Bekken Gentse kanalen in het westen en het Beneden-Scheldebekken in het oosten. De dichtstbijzijnde waterloop bevindt zich op ca. 550 m ten zuidoosten van het onderzoeksgebied. Het gaat om een naamloze waterloop die in noordoostelijke richting naar de Zeeschelde afwatert, die zich ten oosten van het onderzoeksgebied bevindt. Verder bevinden zich in de (ruime) omgeving Vertakking De Pauw in het westen en Rietgracht in het noorden (Figuur 11).

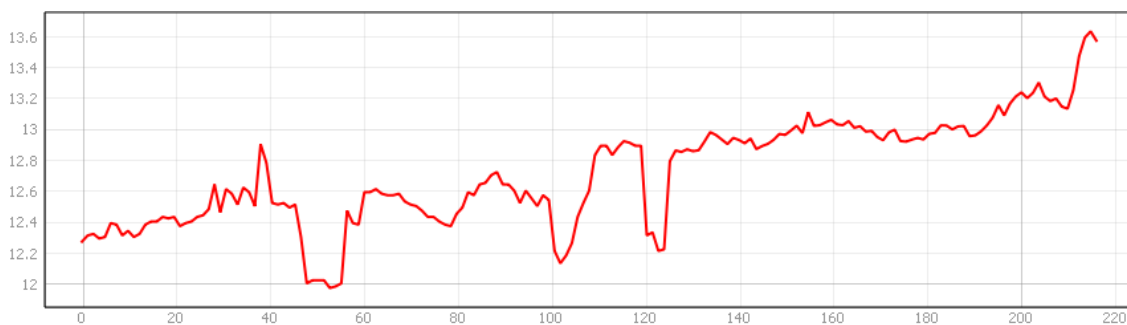
Figuur 9: Luchtfoto van 2021 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 10: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 11: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

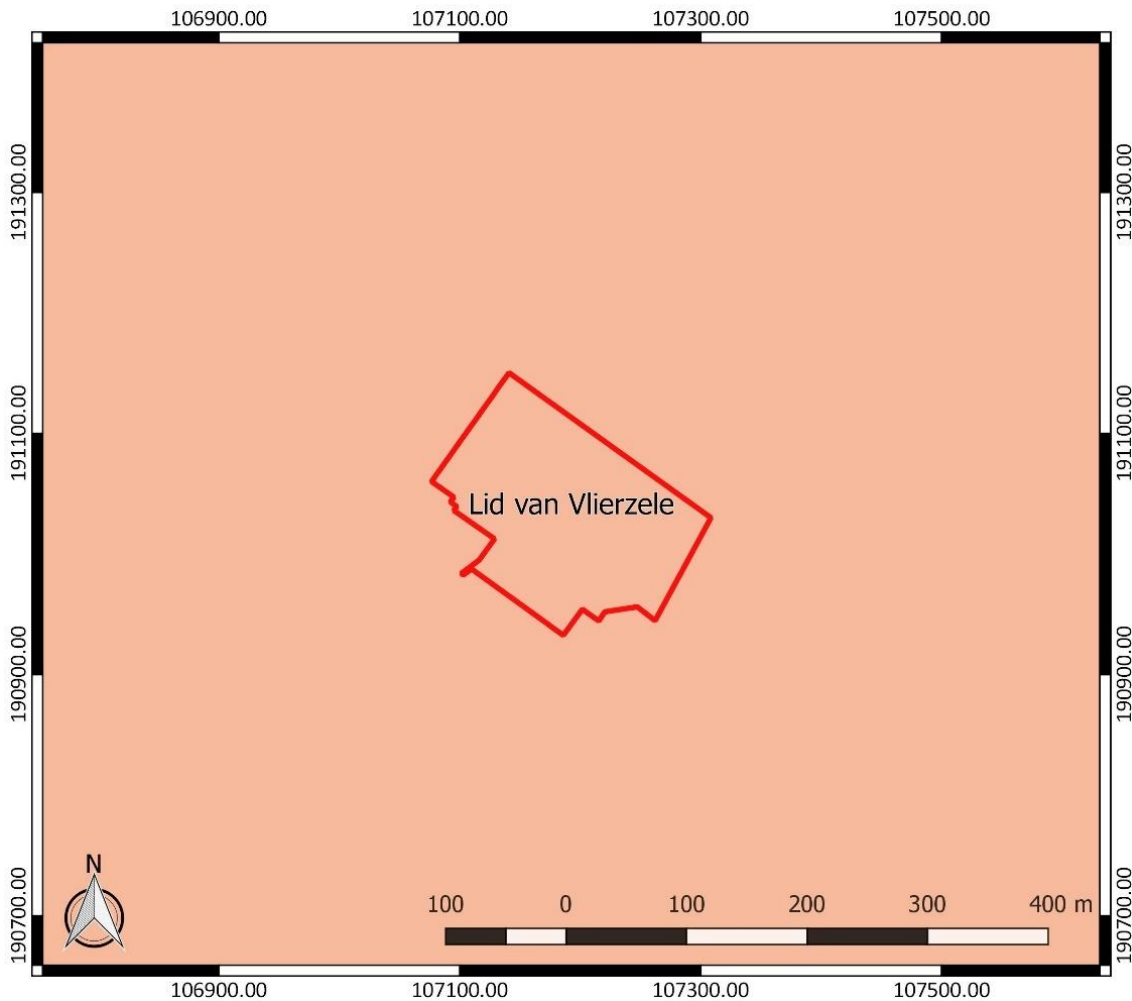

Figuur 12: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort het gebied tot het heuvellandschap van het Schelde-Dender interfluvium. De noordelijke helling wordt gevormd door het pediment vlak van Wetteren en is vrij gelijkmatig. De hoogte loopt er op van 10 m tot meer dan 65 m TAW. Het interfluvium wordt gevormd door meerdere consequente zuidwest-noordoost georiënteerde tertiaire getuigenheuvels. De grote interfluviale hoogten worden afgebakend door vier grote beekinterfluvia: de Molenbeken van Melle, Wetteren, Wichelen en Aalst. De ruggen worden gekenmerkt door trapvormige vervlakkingen die naar het noorden toe afhellen. Op de interfluvia schommelt de hoogte tussen ca. 30 en 80 m. Het grote gebied van de interfluvia wordt nog eens onderverdeeld door talrijke insnijdingen van beken.

Hierdoor is een reeks parallel gelegen getuigenheuvels gevormd, die van elkaar gescheiden zijn door beekvalleities.³

Het onderzoeksgebied bevindt zich op de zacht aflopende noordwestelijke flank van een over het algemeen noordwest-zuidoost georiënteerde rug (Figuur 10). Het terrein kent een hoogte van 12,3 tot 13,6 m TAW (Figuur 12). In het zuidoosten is het terrein wat genivelleerd en in het noordwesten ligt het terrein er wat onregelmatig bij.

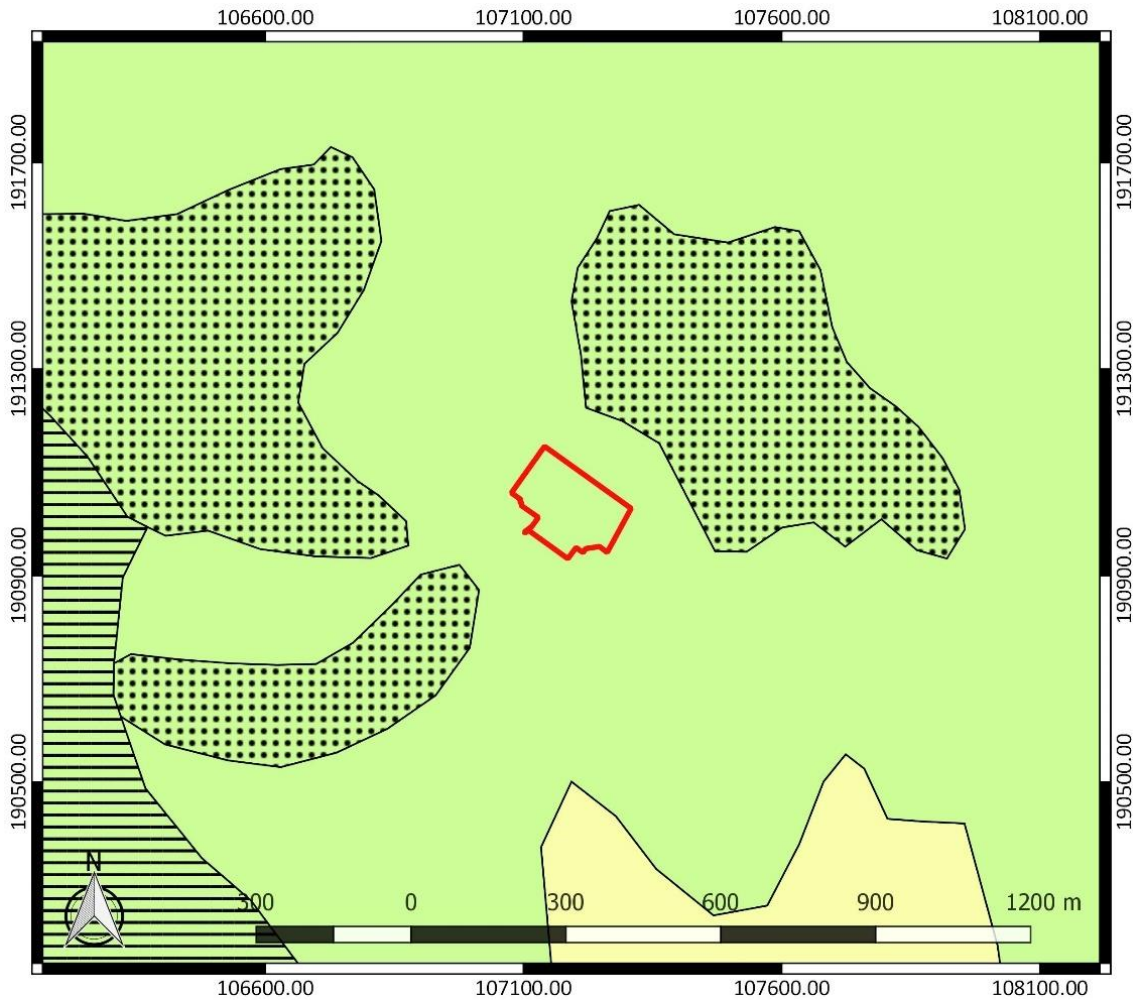
Figuur 13: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 13) bestaat uit het Lid van Vlierzele. Dit wordt gekenmerkt door groen tot grijsgroen fijn zand, dat soms kleihoudend is, plaatselijk dunne zandsteenbankjes bevat en dat glauconiethoudend en glimmerhoudend is.⁴

³ Vermeire *et al.* 1999, 8

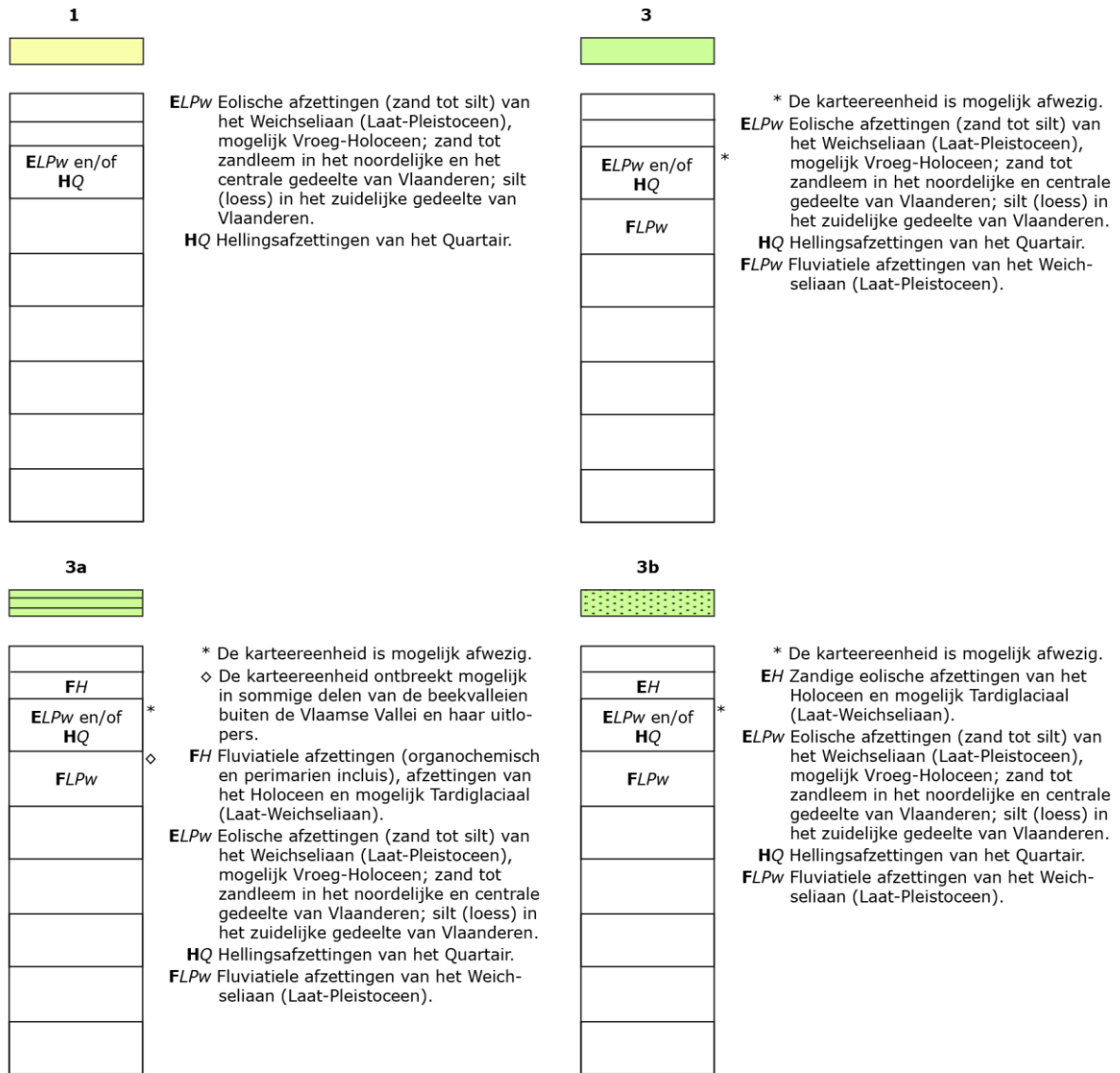
⁴ www.geopunt.be/kaart

De quartairgeologische kaart (Figuur 14) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Deze kunnen echter ontbreken. Hieronder bevinden zich oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).⁵

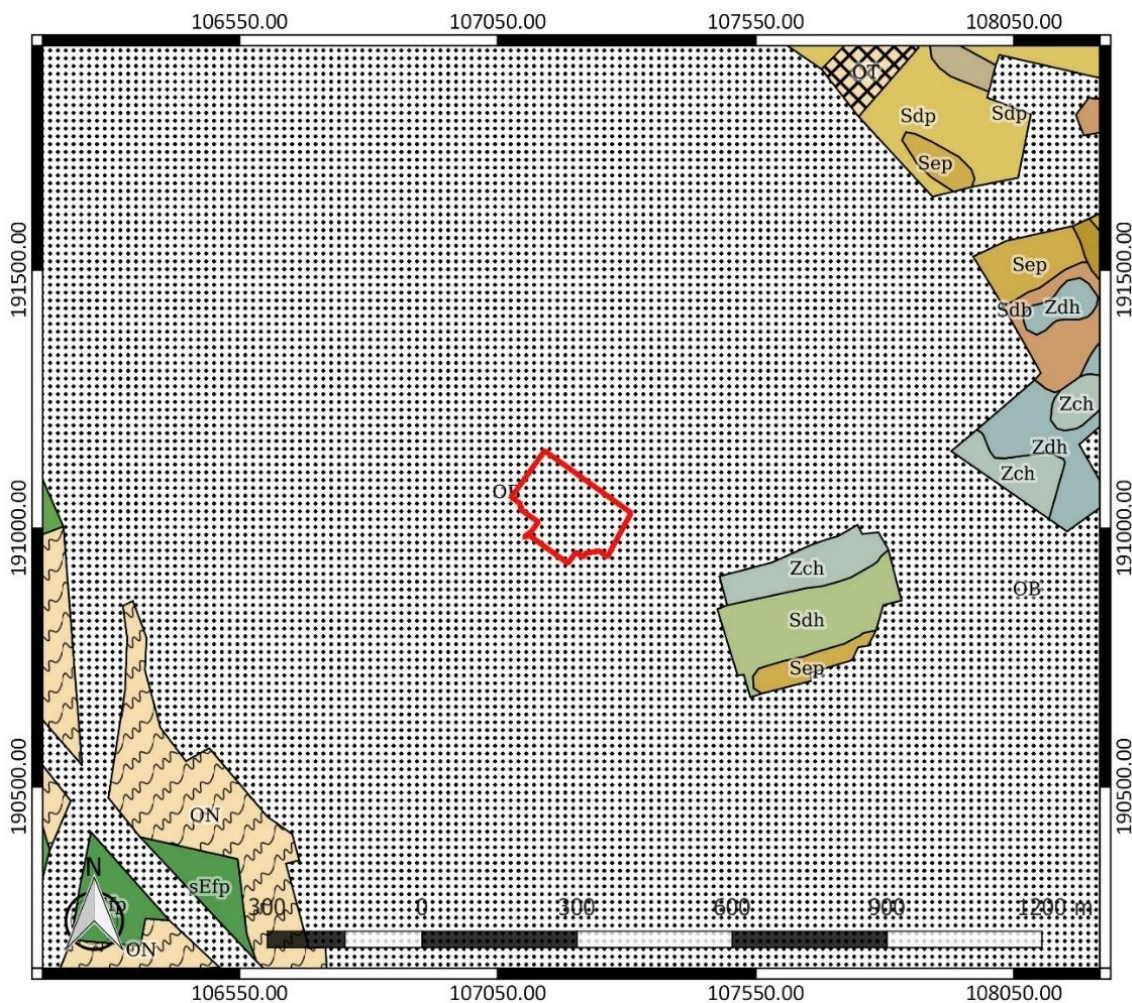
Figuur 14: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁵ www.geopunt.be/kaart

Figuur 15: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

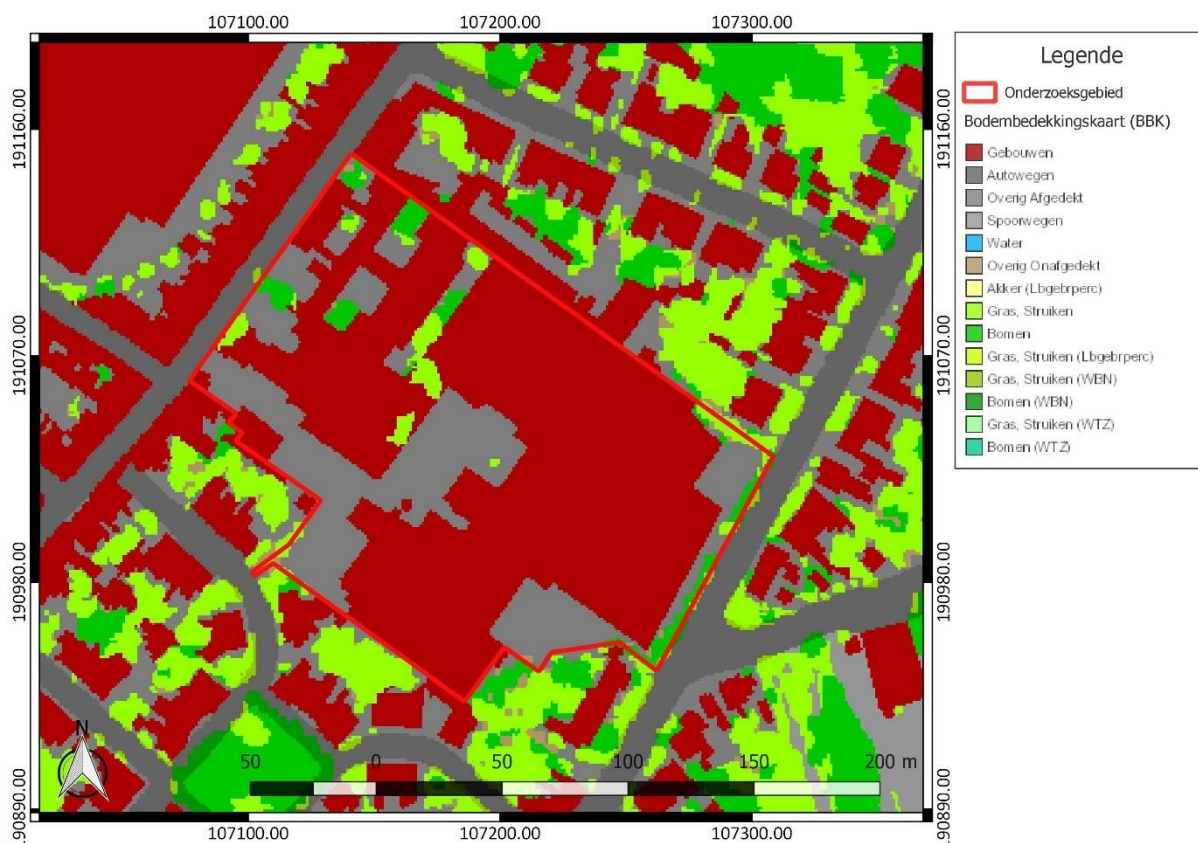
De bodemkaart (Figuur 16) situeert het onderzoeksgebied in een bebouwde zone (OB). Het bevindt zich in een overwegend droog en vrij hoog zandgebied (5 tot 15 m) dat nagenoeg volgebouwd is.⁶ Op basis van de topografie is de kans het grootst dat de bodem ter hoogte van het onderzoeksgebied het best aansluit bij de gekarteerde bodems ten zuidoosten van het onderzoeksgebied. Een eerste bodem die het dichtst bij het onderzoeksgebied gelegen is, betreft een matig droge zandbodem met verbrokkelde ijzer en/of humus B horizont (Zch). Ten zuidoosten ervan bevindt zich een matig natte lemig zandbodem met verbrokkelde ijzer en/of humus B horizont (Sdh) en nog verder naar het zuidoosten toe vinden we een natte lemig zandbodem zonder profiel (Sep) op de kaart.

Figuur 16: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaart gebouwen en verhardingen te bemerken. Slechts plaatselijk wordt het terrein volgens de kaart ingenomen door gras, struiken en bomen (Figuur 17). Ondertussen is een deel van de bebouwing en verharding verdwenen en zijn die delen ook ingenomen door gras en struiken (Figuur 9).

⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Gentbrugge [online], <https://id.erfgoed.net/themas/14007> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

Figuur 17: Bodemgebruikskartaar met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

De oudste bekende vermelding van Gentbrugge dateert uit 1163. In 1228 werd Gentbrugge, samen met andere heerlijkheden uit het graafschap Aalst, in leen gegeven aan de heer van Rode. Tot 1793 behoorde Gentbrugge tot het Land van Rode. De ondergeschikte heerlijkheid het Hof van Gentbrugge bezat wel een eigen baljuw, schepenbank en vierschaar. De dorpskern ontwikkelde zich op het noordelijke deel van de hogere zandgronden en stond enkel in verbinding met Gent en Ledeberg. In Gentbrugge bevonden zich talrijke lusthoven van de kleine landadel. Sommige gaan terug op oudere kastelen van Gentse patriciërsfamilies. De meeste waren voorzien van walgrachten en een uitgestrekt kasteelpark. Zij lagen verspreid over de hele gemeente.⁷

Vanaf het midden van de 19de eeuw vestigde zich industrie, voornamelijk metaal- en textielnijverheid, in Gentbrugge, die geconcentreerd was aan de Schelde-oever. Op de schrale hoger gelegen zandgronden in het zuidoosten, de zogenaamde Heide, werd de centrale werkplaats opgericht van de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (N.M.B.S.) in 1881-1884, in de volksmond gekend als het Arsenaal, het rangeerstation van Merelbeke en de werkhuizen van de Maatschappij van het Intercommunaal Vervoer van Gent (M.I.V.G.). Hierrond ontwikkelden zich in laatste kwart 19de eeuw twee nieuwe woonwijken met voornamelijk arbeidershuizen, namelijk de wijk Arsenaal en de Veldwijk of Moscou aansluitend bij Ledeberg.

Onder impuls van Louis Van Houtte was Gentbrugge in tweede helft 19de eeuw uitgegroeid tot één van de voornaamste centra van de sierbloemeteelt in het Gentse. De vrijgekomen gronden van de bloemisterijen na de Eerste Wereldoorlog, als gevolg van liquidatie of verplaatsing naar goedkopere

⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Gentbrugge [online], <https://id.erfgoed.net/themas/14007> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

gronden, werden stelselmatig verkaveld. Zo ontstonden vooral aan het Arsenal nieuwe woonwijken waaronder enkele villawijken.⁸

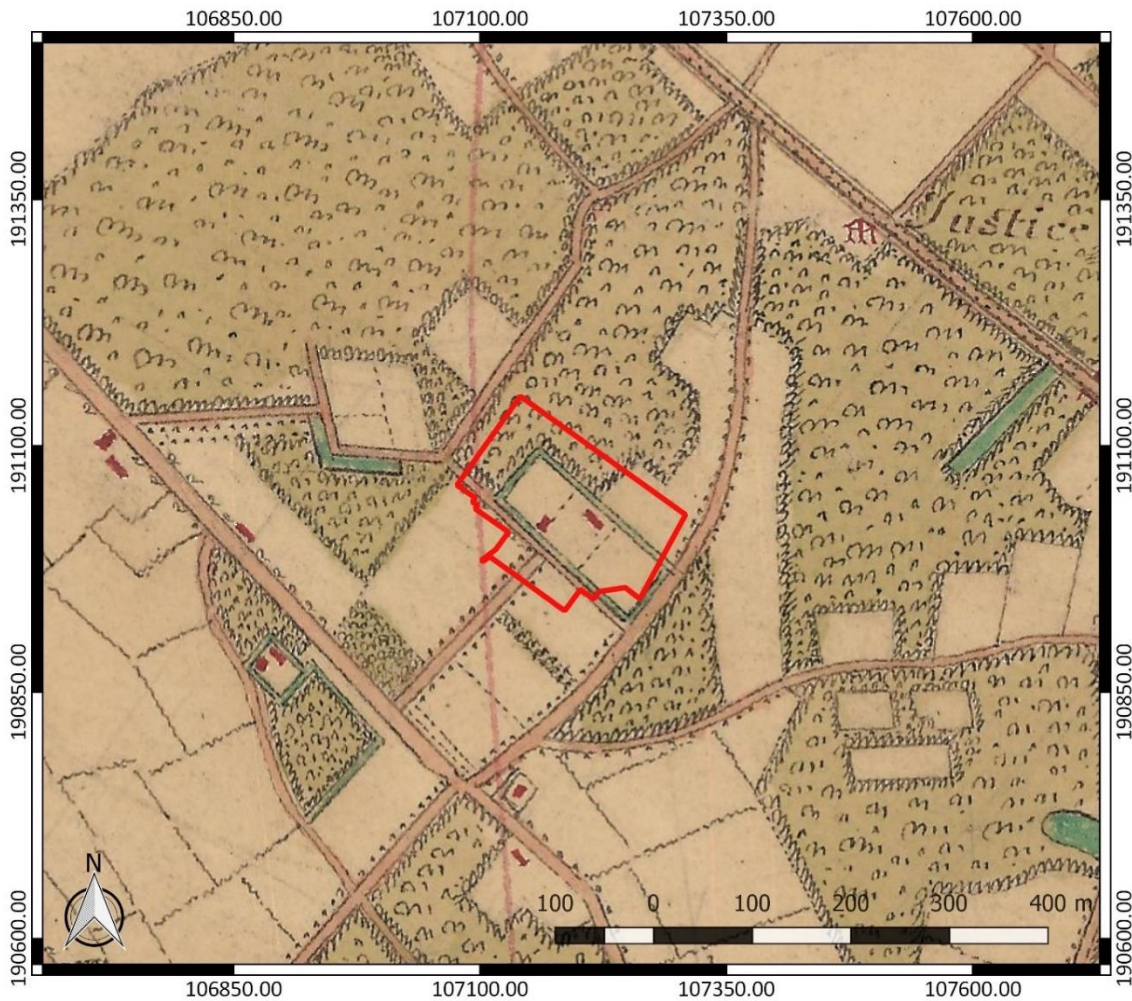
Op het Groot plan van Gent van Jacques Horenbault uit 1619 situeert het onderzoeksgebied zich hoofdzakelijk ter hoogte van akkerland (Figuur 18). Centraal bevindt er zich ook een perceel bos. Een noordoost-zuidwest georiënteerde weg, met een aftakking naar een ten noordwesten gelegen site met walgracht, doorsnijdt het onderzoeksgebied. In het noordoosten wordt ook een langgerekte vijver aangesneden.

Figuur 18: Groot plan van Gent van Jacques Horenbault uit 1619 met aanduiding van het onderzoeksgebied (Charles et al. 2008, plaat 12 (XII))

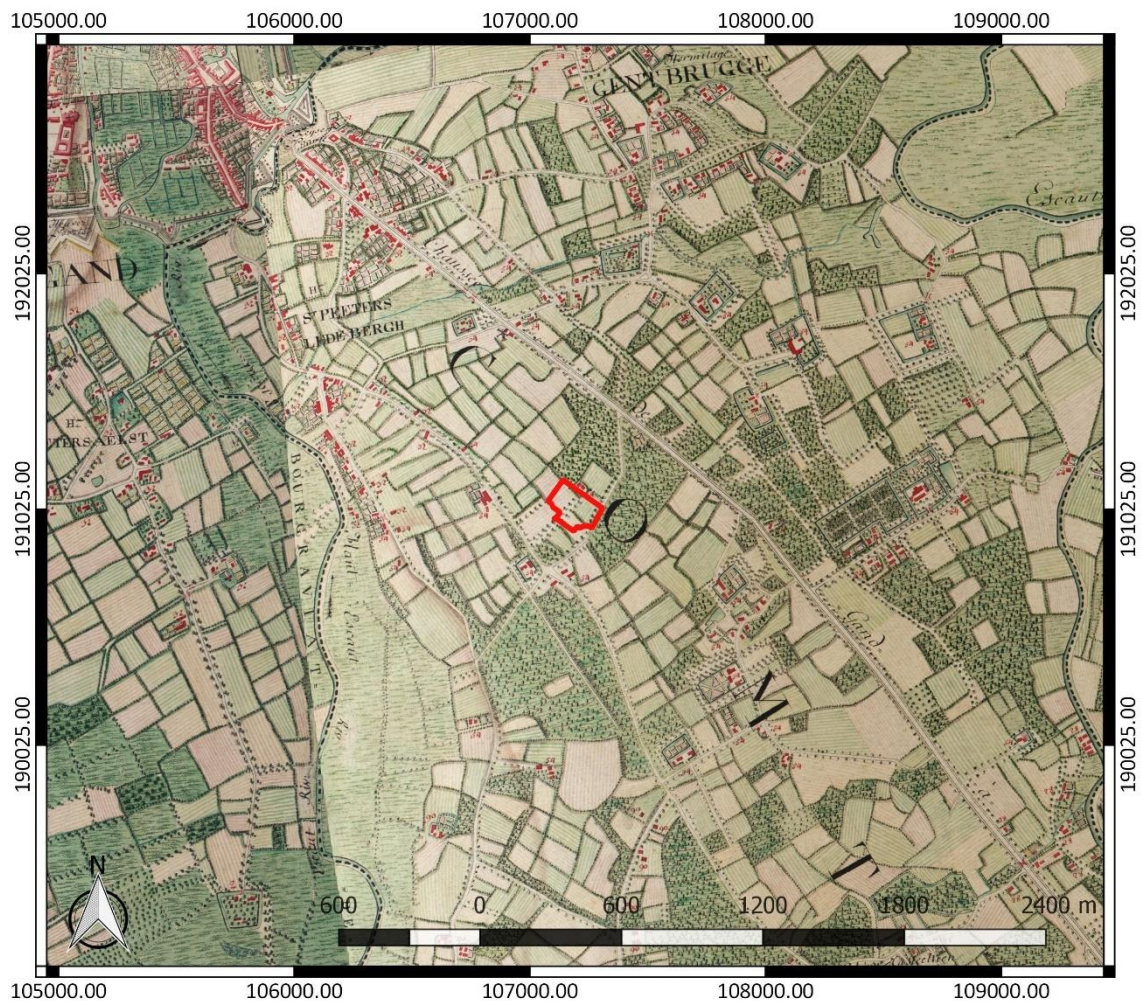
Op de Villaretkaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), bevindt het onderzoeksgebied zich ter hoogte van een goed met walgracht, aansluitend bij de ten zuidoosten gelegen huidige Peter Benoitlaan (Figuur 19). Het gaat mogelijk om een van de lusthoven die in Gentbrugge ontstonden. Binnen de walgracht zijn twee gebouwen weergegeven. In het zuidwesten sluit een toegangsweg aan op de lusthof. Deze toegangsweg sluit aan op de huidige Gontrodestraat. Buiten de gracht bevindt zich akkerland en bos binnen het onderzoeksgebied.

⁸ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Gentbrugge [online], <https://id.erfgoed.net/themas/14007> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

Figuur 19: Villaretkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778) is te zien dat het onderzoeksgebied vrij ver ten zuiden van de dorpskern van Gentbrugge is gesitueerd (Figuur 20). Op deze kaart is de omgrachting niet meer te zien. De gebouwen van de lusthof of de hoeve lijken zich buiten het onderzoeksgebied te bevinden, maar ze lagen in werkelijkheid binnen het onderzoeksgebied, zoals te zien op de Villaretkaart en latere kaarten. Ook de toegangsweg in het zuidwesten is nog aanwezig. Het onderzoeksgebied is verder ingenomen door akkerland en bos (Figuur 21).

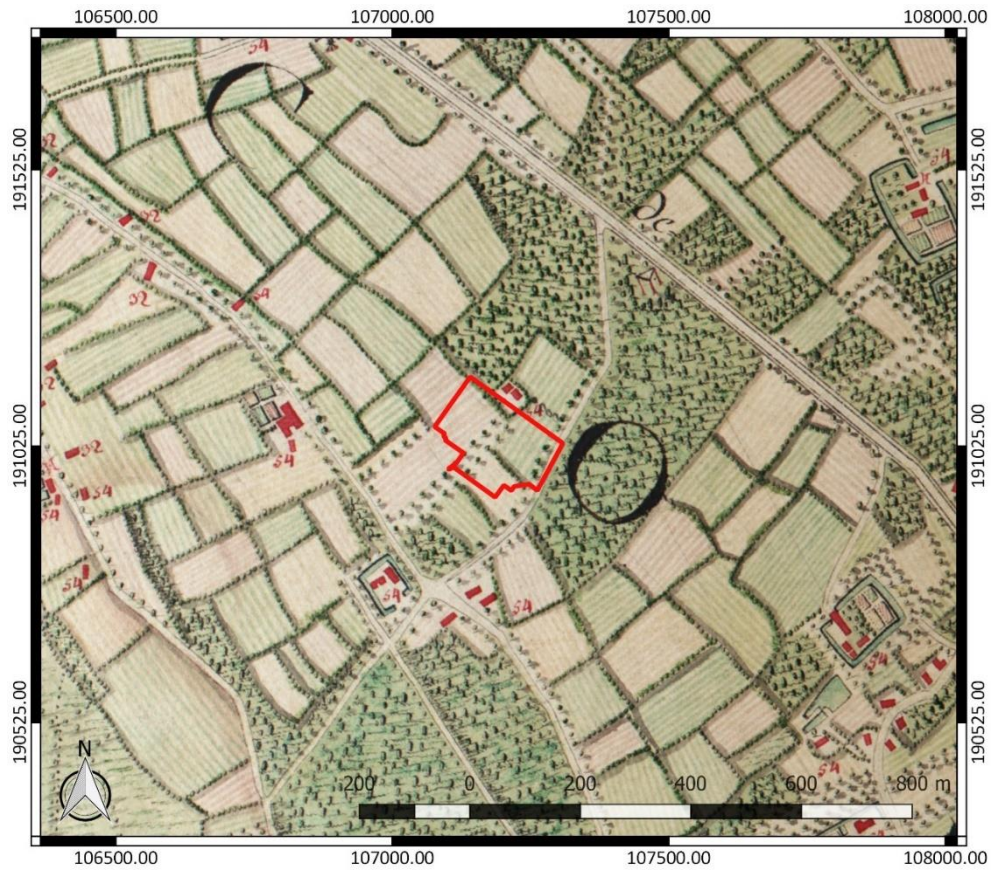
Figuur 20: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is bebouwing te zien binnen het onderzoeksgebied (Figuur 22). Het gaat om twee grotere gebouwen en een kleiner gebouw van een luthof of boerderij. De site wordt nog steeds ontsloten via een dreef die naar het zuidwesten loopt. Er zijn in de percellering geen aanwijzingen te vinden voor de gracht die weergegeven is op de Villaretkaart. Vermoedelijk is de site op die kaart groter weergegeven dan ze werkelijk was.

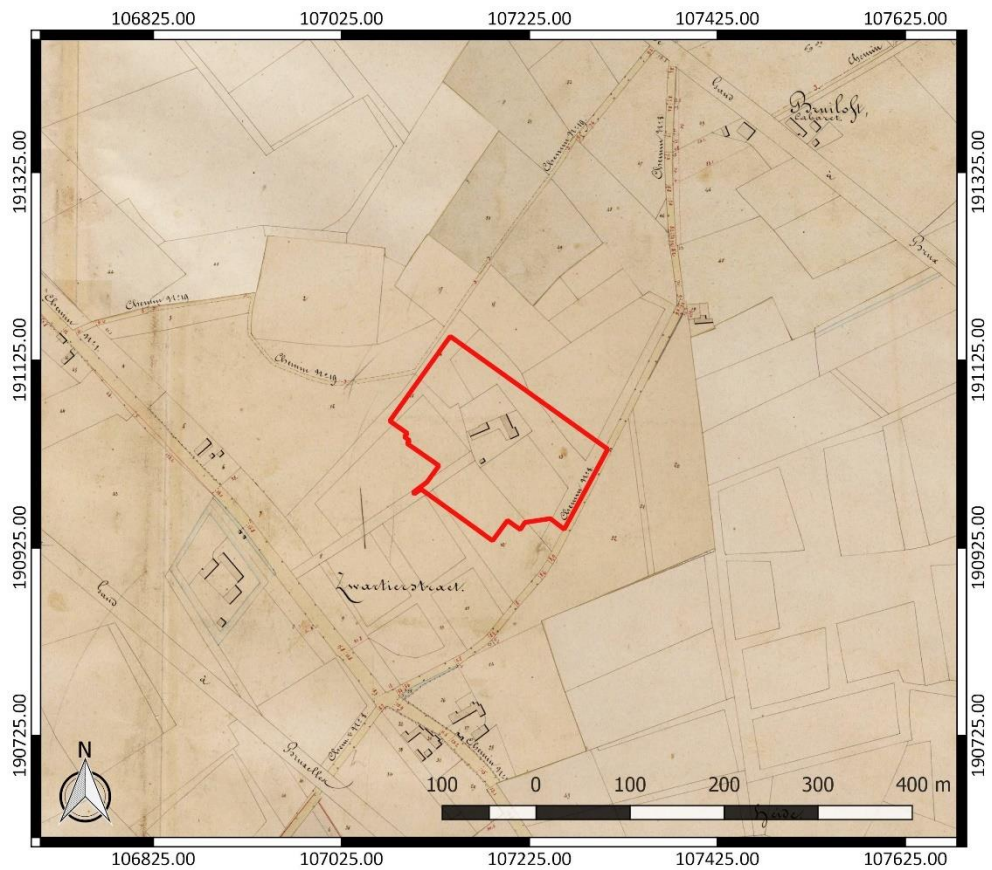
Om de verdere evolutie van het terrein te volgen, werden topografische kaarten en luchtfoto's geraadpleegd. De topografische kaarten van 1863 en 1879 geven nog een gelijkaardige situatie weer als op de Atlas der Buurtwegen uit 1841. De topografische kaart van 1879 (Figuur 24) geeft de gebouwen in het onderzoeksgebied weer, die van 1863 (Figuur 23) niet. Op de topografische kaart van 1893 is er geen bebouwing meer in het onderzoeksgebied, maar de toegangsweg is nog wel aanwezig (Figuur 25). Ten noordwesten van het onderzoeksgebied is de centrale werkplaats van de NMBS te zien die werd opgericht in 1881-1884.

Op de topografische kaart van 1910 is de toegangsweg verdwenen en zijn de eerste industriegebouwen opgericht binnen het onderzoeksgebied. Ze situeren zich in het noordwesten (Figuur 26). Ze staan in verband met textielbedrijf E. De Porre, gesticht in 1895. Eerst ging het om een katoenweverij. In 1927 werd het uitgebreid met een spinnerij.⁹

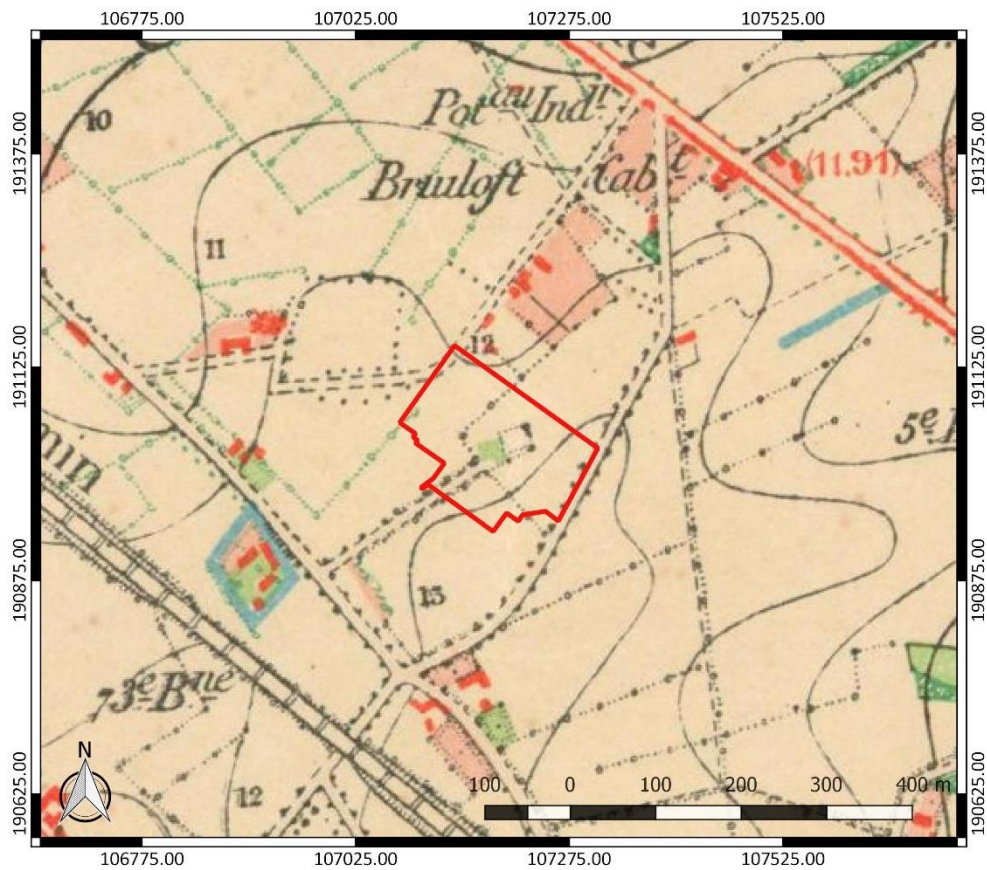
⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Textielbedrijf E. De Porre [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/26461> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

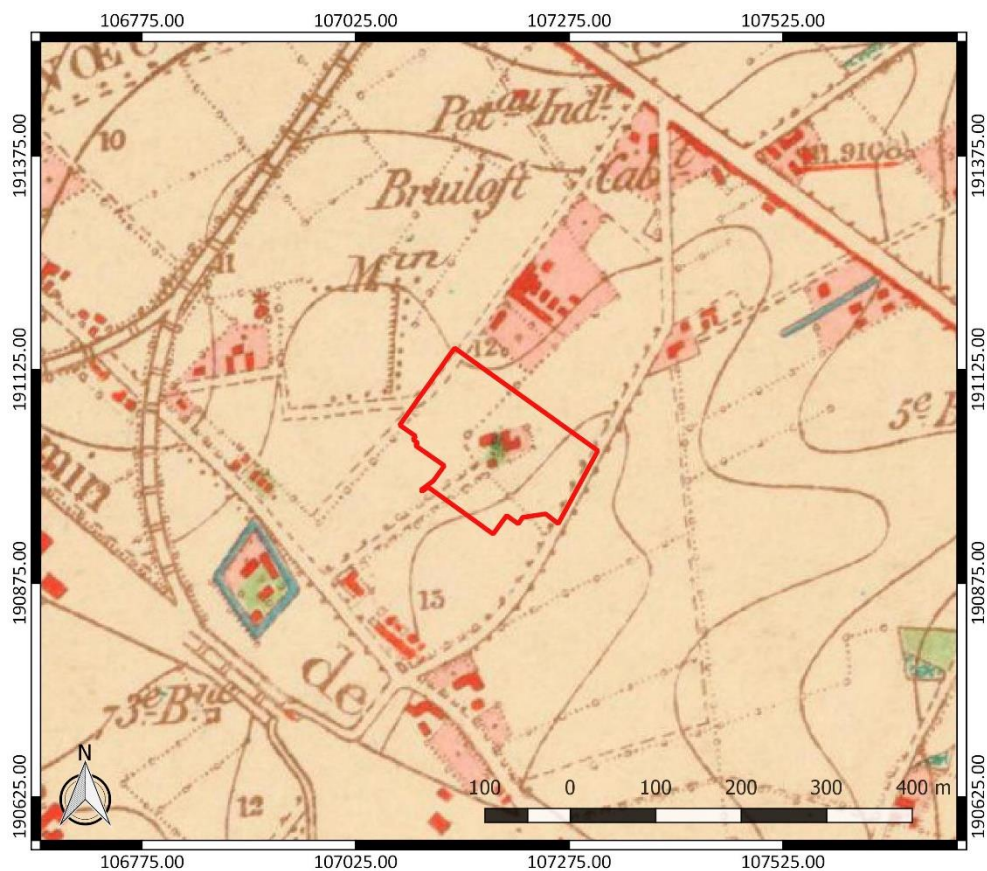
Figuur 21: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (detail) met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

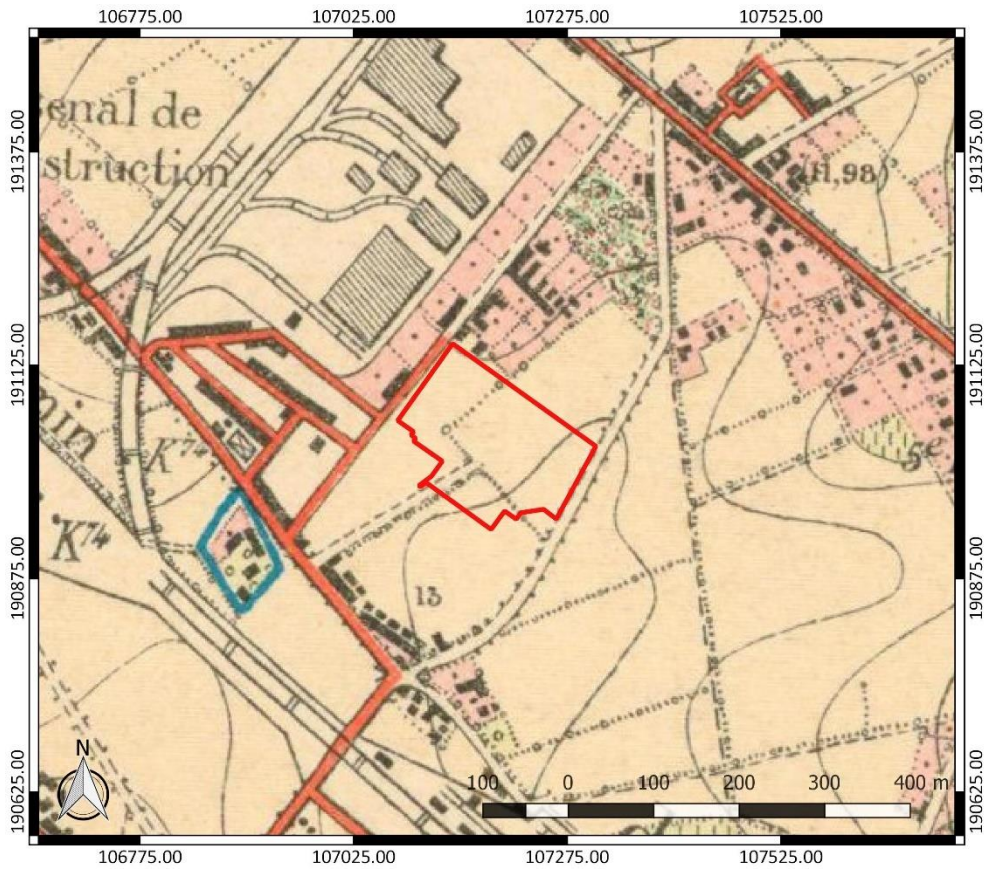
Figuur 22: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

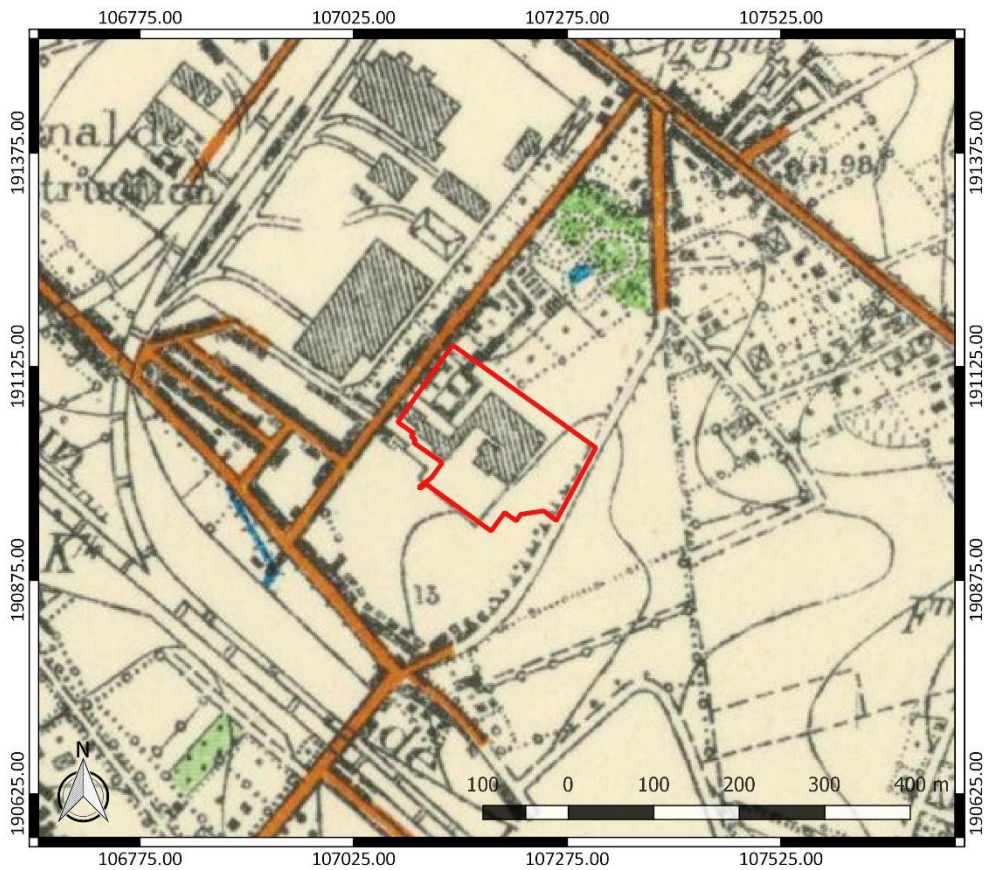
Figuur 23: Topografische kaart uit 1863 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

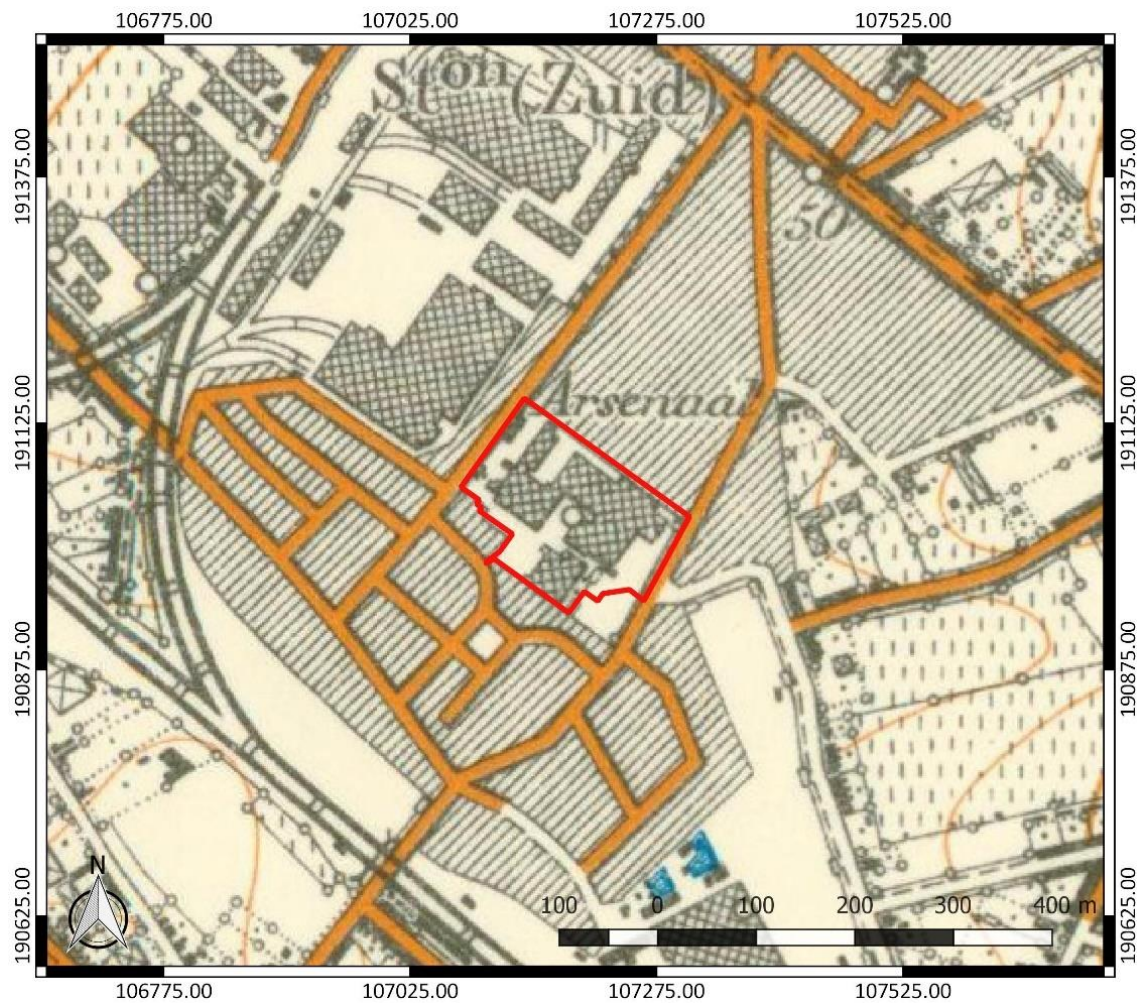
Figuur 24: Topografische kaart uit 1879 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 25: Topografische kaart uit 1893 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 26: Topografische kaart uit 1910 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 27: Topografische kaart uit 1937 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

De topografische kaart van 1937 toont dat de gebouwen binnen het onderzoeksgebied naar het zuidoosten en zuidwesten zijn uitgebreid. De bebouwing in de omgeving is zeer sterk uitgebreid (Figuur 27). Deze uitbreiding hangt samen met de twee nieuwe woonwijken met voornamelijk arbeidershuizen, namelijk de wijk Arsenaal en de Veldwijk of Moscou, die in het laatste kwart van de 19de eeuw werden uitgebouwd (zie hoger). Ten noordoosten van het onderzoeksgebied geeft de topografische kaart uit 1937 het label Arsenaal weer. Een luchtfoto uit 1955 toont dat het terrein grotendeels is volgebouwd met industriegebouwen (Figuur 28). Het merendeel van de gebouwen zou opgericht zijn na de oorlogsschade van 1944.¹⁰ In het zuidoosten is er nog een braakliggende zone.

Op de luchtfoto van 1971 is in het zuidoosten nu ook een industriegebouw opgericht. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 30) geeft een gelijkaardig beeld weer.

¹⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Textielbedrijf E. De Porre [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/26461> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

Figuur 28: Luchtfoto uit 1955 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://stad.gent/nl/cultuur-vrijetijd/cultuur/hoezag-jouw-buurt-eruit-de-jaren-50>)

Figuur 29: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 30: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

In 1982 wordt het textielbedrijf stopgezet.¹¹ Op een luchtfoto uit 2013 is te zien dat een groot deel van de bebouwing en verharding is gesloopt binnen het onderzoeksgebied (Figuur 31). De site wordt sinds 2010 herbestemd en herontwikkeld tot een multifunctionele site met ruimte voor groen, wonen en publieke functies, gerealiseerd in 2014. Blikvanger is het wijkpark De Porre. Aan de westzijde van de site werd een pakhuis herbestemd tot het wijkcentrum Open Huis De Porre. Ook de uitbreiding van de basisschool De Sportschool kwam op de site tot stand.¹² In het noordwesten en het zuidoosten is de bebouwing wel behouden. Deze industriële hallen zijn qua structuur bewaard.¹³ Het beeld komt vrij goed overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto, maar ter hoogte van de zones waar de gebouwen zijn gesloopt, werd aan parkaanleg gedaan (Figuur 9).

¹¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Textielbedrijf E. De Porre [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/26461> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

¹² Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Textielbedrijf E. De Porre [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/26461> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

¹³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Textielbedrijf E. De Porre [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/26461> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

Figuur 31: Luchtfoto uit 2013 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

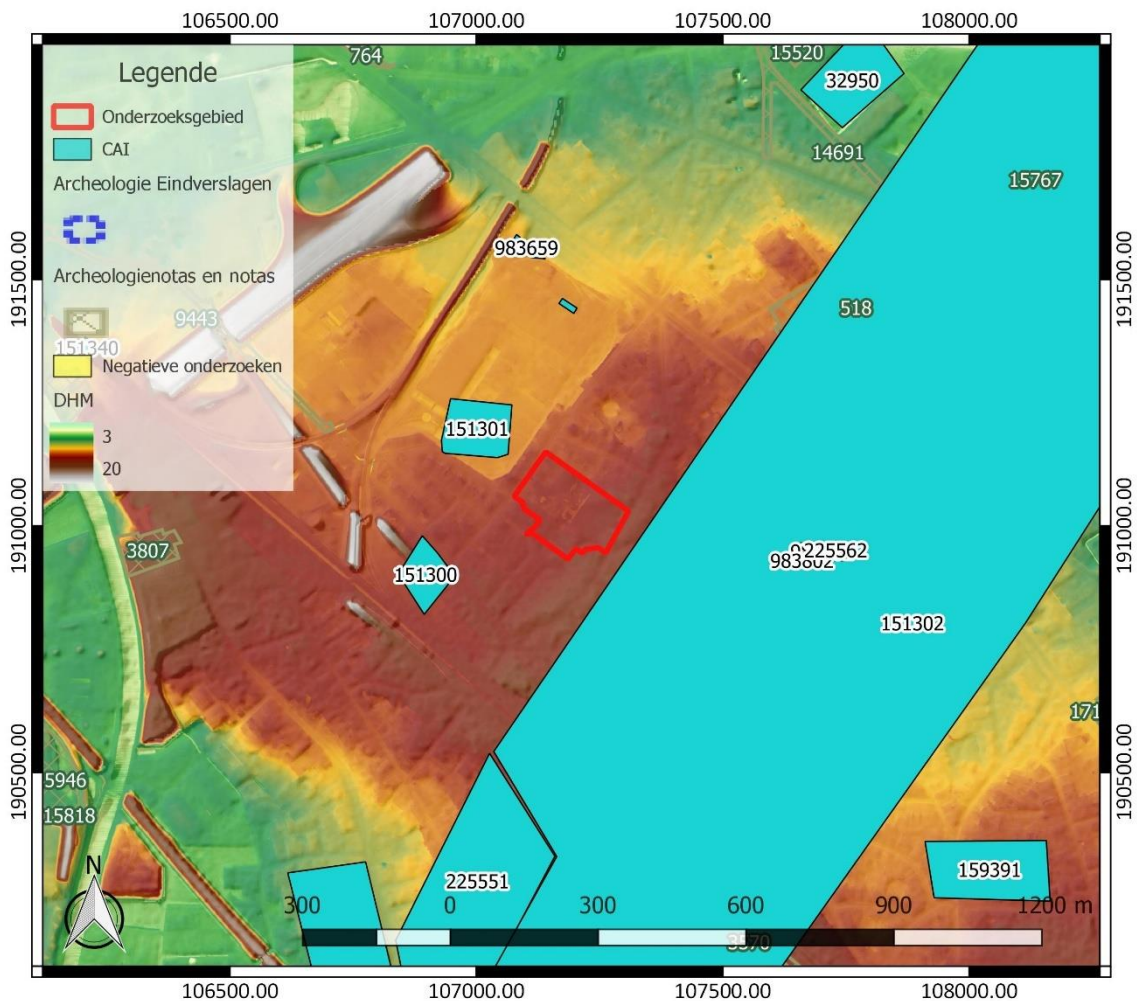
De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 32). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Op vrij korte afstand ten zuidoosten van het onderzoeksgebied wordt een Frans belegeringskampement van 1678 gesitueerd dat in verband staat met het beleg van Gent van 2 tot 13 maart 1678 (CAI ID 225562).¹⁴ Op een al wat grotere afstand ten zuidwesten van het onderzoeksgebied wordt de kampplaats van Lodewijk XIV gesitueerd tijdens het beleg van Gent van 2 tot 13 maart 1678 (CAI ID 225551).¹⁵ Ook aan militaire geschiedenis gerelateerd zijn twee langwerpige civiele schuilcellers uit de Tweede Wereldoorlog die aanwezig zijn op de Arsenalsite van de NMBS (CAI ID 983659).¹⁶

¹⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Belegeringskampement 1678 [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/225562> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

¹⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Kampement van Lodewijk XIV [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/225551> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

¹⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Schuilcellers op de Arsenalsite [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/983659> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

Figuur 32: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DTM 5 m

Bij een proefsleuvenonderzoek dat ten zuidoosten van het onderzoeksgebied werd uitgevoerd, werd onder meer een gebouwplattegrond vastgesteld waarvan vermoed werd dat hij uit de metaaltijden stamt (CAI ID 982802). Een deel van het onderzoeksgebied bleek verstoord te zijn.¹⁷ Dit terrein is op dezelfde zandrug als het onderzoeksgebied gelegen. Bij de opgraving werd een gebouwstructuur vrijgelegd, die ruim te dateren is in de metaaltijden (CAI ID 983802).¹⁸

In de omgeving bevonden zich verschillende sites met walgracht. Ten noordwesten bevond zich een vierkante omgrachting met twee verspreide gebouwen (CAI ID 151301). Er zijn weinig gegevens van gekend. Ze is te zien op de kaart van Horenbault uit 1619.¹⁹ Ook ten westen van het onderzoeksgebied wordt een site met walgracht gesitueerd. (CAI ID 151300). Het is een gasthuis in het bezit van het klooster van Sint-Clara dat voor het eerst wordt vermeld in 1366 en dat ook te zien is op de kaart van Horenbault uit 1619.²⁰ Ook ten zuidoosten zijn er sites met walgracht aanwezig.

¹⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Jean Jaurèsstraat [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982802> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

¹⁸ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Opgraving Jean Jaurèsstraat [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/983802> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

¹⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Heidestraat (WSH047) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151301> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

²⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Hof te Sente Claren/Gasthuis van Sint-Clara (WSH046) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151300> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

Het gaat enerzijds om het Hof van Hembyse dat te zien zijn op de Horenbaultkaart uit 1619 (CAI ID 151302)²¹ en anderzijds om een site met walgracht aangegeven op de kaart van Ferraris (CAI ID 159391).²² Ten noordoosten van het onderzoeksgebied bevindt zich nog het kasteel Vilain (CAI ID 32950). Het is aangegeven op de kaart van Horenbault (1619).²³

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving die geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties geven, lichten we daarom hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het terrein is gelegen op vrij grote afstand ten zuiden van het historische centrum van Gentbrugge. Het kent een gunstige landschappelijke ligging op de zacht aflopende noordwestelijke flank van een over het algemeen noordwest-zuidoost georiënteerde rug. In de omgeving zijn verschillende waterlopen aanwezig. Deze bevinden zich echter al op vrij grote afstand van het onderzoeksgebied, waardoor we het potentieel op een goed bewaarde steentijd artefactensite slechts laag inschatten.

Het archeologisch onderzoek dat tot nog toe werd uitgevoerd in de omgeving is vrij beperkt. De meeste archeologische waarden in de omgeving hebben betrekking op een Frans kampement uit 1678 en op verschillende sites met walgracht. Het onderzoeksgebied bevindt zich niet binnen de afgebakende zone van het kampement uit 1678. Bij archeologisch onderzoek ten zuidoosten van het onderzoeksgebied en gesitueerd ter hoogte van dezelfde zandrug werd een gebouwplattegrond vastgesteld uit de metaaltijden. Gezien de landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied is er ook archeologisch potentieel voor de aanwezigheid van resten uit andere periodes. Omwille van de vrij grote afstand van het onderzoeksgebied ten opzichte van waterlopen is het potentieel op de aanwezigheid van steentijd artefactensites wel laag te noemen.

Vanaf de 17de eeuw beschikken we over historische kaarten en luchtfoto's om de gebruiksevolutie van het terrein te reconstrueren. Dit leert ons dat het terrein in de late 17de eeuw gesitueerd is ter hoogte van akkerland en bos. Een weg doorsnijdt het onderzoeksgebied. Op het einde van de 17de eeuw of in de eerste helft van de 18de eeuw ontstaat er bebouwing binnen het onderzoeksgebied. Het gaat mogelijk om een luthof, maar het kan ook een hoeve zijn. Deze bebouwing blijft bestaan tot in de latere 19de eeuw. Vervolgens worden er industriegebouwen opgericht ter hoogte van het onderzoeksgebied. Deze staan in verband met textielbedrijf E. De Porre, gesticht in 1895. Dit bedrijf blijft bestaan tot in 1982. De site wordt sinds 2010 herbestemd en herontwikkeld, waardoor verschillende industriegebouwen verdwijnen. Bij de aanleg van de industriegebouwen werd het

²¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Hof van Hembyse (WSH048) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151302> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

²² Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Merelbekestraat I [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/159391> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

²³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Kasteel Vilain (WSH024) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/32950> (geraadpleegd op 23 februari 2023).

terrein ook genivelleerd. Welke impact dit en de plaatsing van machines heeft gehad op het bodemarchief is niet duidelijk.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het zuidoostelijke deel van het onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de bouw van woningen, de aanleg van wegenis en omgevingsaanleg. De impact van de geplande werken varieert sterk, van ca. 30 cm tot plaatselijk ca. 3,20 m. De uitgraving voor de aanleg van deze kelder zal zelfs reiken tot ca. 6,5 à 7 m onder het maaiveld. De belangrijkste bodemingrepen zijn te situeren ter hoogte van de geplande kelderverdieping en de nutsvoorzieningen. In een deel van het onderzoeksgebied blijft de bestaande bebouwing behouden. Dit doet besluiten dat binnen een zone van ca. 9138 m² het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijk ligging van het terrein op de zacht aflopende noordwestelijke flank van een over het algemeen noordwest-zuidoost georiënteerde rug. Dat de zandrug waar het onderzoeksgebied op gesitueerd is archeologisch potentieel kent, wordt bevestigd door een opgraving ten zuidoosten van het onderzoeksgebied, waar een gebouwplattegrond uit de metaaltijden werd vastgesteld. Ter hoogte van het onderzoeksgebied bevond zich verder een lusthof of boerderij die teruggaat tot de late 17de eeuw of de eerste helft van de 18de eeuw. De archeologische waarden die verder in de omgeving van het onderzoeksgebied gesitueerd zijn, hebben voornamelijk betrekking op sites met walgracht, die op zich weinig zeggen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied zelf, en met een Frans kampement dat in verband staat met het beleg van Gent in 1678, maar dat zich niet uitstrekt tot in het onderzoeksgebied. De vrij grote afstand tot waterlopen zorgt er voor dat het potentieel op de aanwezigheid van steentijd artefactensites laag is, maar relevante archeologische sporen kunnen wel nog aangetroffen worden binnen het onderzoeksgebied.

Door de industriële gebouwen die zich bevonden en nog deels bevinden ter hoogte van het onderzoeksgebied is enige verstoring van het bodemarchief te verwachten. De geplande werken betekenen een bijkomende bedreiging van dat aanwezige bodemarchief. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein is daarom bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig in de zone waar bodemingrepen voorzien worden. Deze zone heeft een oppervlakte van ca. 9138 m² (Figuur 33).

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt.

Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein begroeid, bebouwd of verhard is.

Landschappelijk bodemonderzoek is niet relevant om het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites slechts laag ingeschat wordt en de bewaringstoestand van het bodemarchief ook aan de hand van andere onderzoeksmethodes ingeschat kan worden.

Wel dient een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt. Omwille van de mogelijke aanwezigheid van explosieven in de ondergrond dient de aanleg van de proefsleuven begeleid te worden door een CTE-specialist.

Figuur 33: Kaart met aanduiding van de zone voor verder vooronderzoek (lichtblauw) binnen het onderzoeksgebied (rood), weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

3 Samenvatting

Naar aanleiding van plannen voor de sloop van de bestaande bebouwing en de oprichting van nieuwe bebouwing met bijhorende omgevingsaanleg diende een archeologienota opgesteld te worden. Het onderzoeksgebied is gelegen op de zacht aflopende noordwestelijke flank van een over het algemeen noordwest-zuidoost georiënteerde rug. Het archeologisch potentieel wordt aangetoond door vondsten uit de metaaltijden die ten zuidoosten van het onderzoeksgebied werden aangetroffen op de zandrug. Ook is er historische bebouwing te situeren ter hoogte van het onderzoeksgebied. De grote afstand tot waterlopen maakt dat we het potentieel op een goed bewaarde steentijd artefactensite slechts laag inschatten. Relevante archeologische sporen die dateren van de steentijd tot de nieuwe tijd kunnen wel voorkomen binnen het onderzoeksgebied. Aan de hand van het bureauonderzoek wordt een matige bewaring van het bodemarchief verwacht. Een evaluatie van de geplande bodemingrepen geeft aan dat binnen het onderzoeksgebied een zone bedreigd is. Gezien het archeologische potentieel van het terrein is daarom verder archeologisch vooronderzoek nodig in de zone die bedreigd wordt door de geplande werken.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Charles, L/M.C. Laleman/D. Lievois/P. Steurbaut, 2008: *Van walsites en speelhoven. Het vrije van Gent bij Jacques Horenbault (1619)*, Gent.

Vermeire, S./G. De Moor/R. Adams, 1999: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 22 Gent*, Brussel.

4.2 Websites

Cartesius (2023)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2023)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2023)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2023)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2023)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2023)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

